

ÇOCUK FELSEFESİ VE ÇOCUK EĞİTİMİ
CHILDREN'S PHILOSOPHY AND EDUCATION
KINDERPHILOSOPHIE UND KINDERAUSBILDUNG

Zeki KARAKAYA*

ÖZET:

Bu çalışmada çocuk felsefesi ile çocuk eğitimi arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Çalışmada önce güncel bir kavram olan "çocuk felsefesi" üzerinde yapılan bilimsel çalışmalara yer verilmiştir. Çalışmanın ana bölümünde ise çocuk felsefesinin metotları, eğitim ve öğretim alanındaki sistematik uygulamaları ve diğer çalışmalar ele alınmıştır.

Yapılan çalışmada insan yetiştirme düzeninin değiştirilmesi, geliştirilmesi ve eğitim ve öğretimde ezberci eğitime engel olmak için çocuk felsefesinin önemi üzerinde durulmuştur. Ayrıca çocuk felsefesinin çocukların düşünsel zekâlarını geliştirebilmeleri bakımından da faydalı olacağı düşününcesi ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: çocuk felsefesi, çocuk eğitimi, sistematik uygulama, deneme okulu, metot.

ABSTRACT

This study intends to investigate the relationships between children's philosophy and children's education. On the first pages, the recent scholarship on "children's philosophy" is mentioned. Then comes the analysis of the methods of children's philosophy and its systematic applications in the field of education.

This study stresses the necessity that the way of educating and raising children should be changed and developed and emphasizes the role children's philosophy can play in modifying the educational systems based on purely memorization of knowledge. Furthermore, it attempts to demonstrate that children's philosophy can develop children's intelligence and capacity of learning.

Key Words: Children's Philosophy, Children's Education, Systematic Application, Sample Training, Method.

KURZFASSUNG

In diesem Artikel geht es um die Beziehungen zwischen Kinderphilosophie und Kinderausbildung. Zuerst sind die wissenschaftlichen Untersuchungen über den aktuellen Begriff "Kinderphilosophie" bewertet. Im Hauptteil konzentriert sich die Arbeit auf die Methoden, systematische und andere Anwendungen der Kinderphilosophie im Schulbereich.

Abschließend werden die Funktionen der Kinderphilosophie, welche in der Menschenerziehung und insbesondere beim Vermeiden des Auswendiglernens zu Gunsten anwendungsorientierten Verstehens

* Frankfurt Goethe Üniversitesinde misafir öğretim üyesidir.
e-mail: zsk55@hotmail.com

beiträgt, umfassend behandelt. in der Arbeit wird außerdem verdeutlicht, dass die Schulkinder durch die Kinderphilosophie ihre eigene Vernunft zu bedienen lernen können.

Schlüsselwörter: **Kinderphilosophie, Kinderausbildung, systematische Anwendungsbereich, Probeschule, Methode.**

Giriş

Bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de son zamanlarda eğitim ve öğretim ile ilgili köklü çözüm arayışları devam etmektedir. Zamanın şartlarına bağlı olarak eğitim ve öğretimi geliştirme çabalarının yanında çocukları ezberci eğitim ve öğretim kültüründen kurtarmak ve onları düşünen ve üreten bireyler olarak yetiştirmek için yoğun çalışmalar yapılmaktadır. Bu konuda kısa süreli gelişmeler sağlayabilmek için özellikle çocuk merkezli çalışmaların öne çıktığı görülmektedir. Bunlar arasında en çok dikkat çeken çocuk felsefesi hakkında yapılan çalışmalardır. Dünyanın birçok ülkesinde çocuk felsefesi alanında sistematik uygulamalar yapılmaktadır. Ülkemizde ise bu konudaki çalışmalar henüz düşünce aşamasındadır. Burada bir noktaya dikkat çekmekte fayda vardır: bir zamanlar bazı okulların çeşitli sınıflarında yapılan kuramsal felsefe dersleri ile çocuk felsefesi arasında doğrudan bağlantı yoktur. Çocuk felsefesi çocuk eğitimi alanında daha çok sonuçları gözlemlenebilen uygulamalara dayanmaktadır.

Burada öncelikli olarak çocuk felsefesini ve kullanıldığı alanları kısaca tanıtmak faydalı olacaktır. “Çocuk felsefesi” kavramı, felsefe literatürü içerisinde ilk defa 1953 yılında Karl Jaspers tarafından kullanılmıştır (Bkz Jaspers 1953). Almanca “Kinderphilosophie” veya “Philosophie für Kinder”, İng. “Philosophy for Children” olarak geçen terim; “çocuk” ve “felsefe” kelimelerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu kavram Türkçeye “çocuk felsefesi” veya “çocuklar için felsefe” olarak çevrilebilmektedir. Bu kavram 4 değişik anlamda kullanılmaktadır.

1- Büyüklere çocuklar hakkında yaptıkları felsefe: Bu alan felsefenin bir alt dalı olup çocuğu evrelere göre inceler. Çocuklar hakkında ve onların felsefi yeti ve becerileri hakkındaki araştırma, analiz ve değerlendirmeler yapar (Bkz. Brününig 1985:27).

2- Çocuklar için yapılan felsefe: bu alana büyükler tarafından çocuklar için hazırlanan programlar, öyküler, ders kitapları, çocuk kitapları girmektedir. Yalnız bu tür kitaplar çocuklara felsefi içerikler aktarmakta veya felsefi metotlar sunmaktadır.

3- Çocukluk felsefesi veya çocukça felsefe: Çocuk felsefesi içerisinde çocukların kendi düşünceleri veya kendi kendilerine veya baş-

kalarıyla birlikte ürettikleri düşünce; bu felsefe kendileri hakkında olabileceği gibi başka alanlarda da olabilir (Age. 27). Kısaca bu alan sadece çocukça felsefeye dayanır. Buna “çocuksu felsefe” de denilebilir (Englhart’tan alınmıştır: 1997: 26; bkz. Martens 1980: 83).

4- Çocuklarla felsefe yapmak: Burada yetişkinler çocuklarla birlikte çocukların dünyasında yer alan temel sorularla ilgili olarak düşünsel sohbet yapmaktadırlar. Çocuk felsefesinin bu türü akli kullanmaya ve düşünceyi geliştirmeye yönelik çalışmalardır (Bkz. Ayrıntı: Karakaya 2005: 342).

Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi çocuk felsefesi hem insan yetiştirme düzeni hem de bireysel yeti ve beceri gelişimiyle ilgilidir. Bu anlamda çocuk felsefesinin çocuk eğitimiyle doğrudan ilişkisi olduğu görülmektedir. Bu ilişki çerçevesi 2 temel işleve dayanmaktadır. Bunlar: bireylerin akıllarını en faydalı biçimde kullanabilmesi için düşünme yollarını öğretme ve bireysel yeti ve becerilerin geliştirilmesi için araç olarak kullanma işlevleridir.

Bu nedenle bu makalede çocuk felsefesi ile çocuk eğitimi arasındaki ilişkiler üzerinde durulacaktır. Çalışmada önce sistematik çocuk felsefesinin metotları tanıtılacak, daha sonra bu metotların çeşitli ülkelerdeki uygulama biçimleri incelenecek ve ortaya çıkan muhtemel sonuçları değerlendirilecektir.

1. Sistematik olarak uygulanan eğitim metotları:

a. Matthew Lipmann metodu:

20. yüzyılın başlarında reform pedagojisiyle birlikte çocuk felsefesi kendisini göstermeye başlamıştır. Sistematik çocuk felsefesinin temeli Amerika’da Columbia Üniversitesinde (New York) felsefe ve mantık dersleri veren Matthew Lipman tarafından atılmıştır.

Lipman’ın çıkış noktası atmışlı yıllara dayanır. Lipman öğrencileriyle konuşurken öğrencilerinin düşünce geliştirme yetilerinin zayıf olduğunu görmüş; bunun nedenini çocukluk döneminde aranması ve hatta düşünsel yetilerin çocukluk döneminde kazanılması gerektiğini düşünmüştür. Bunun için ilk olarak çocuklara önceden kavramsal ve akli delil getirmeye dayanan felsefi düşünmenin kazandırılıp kazandırılmayacağını araştırmıştır (Martens 1999:74).

Lipman, ilk uygulamalı felsefe dersi denemesini ilköğretim 5. sınıfta yapmıştır. Lipman burada öyküleri çocuklarla birlikte okumuş ve orada yer alan model sorular üzerinde çocuklarla birlikte konuşmuştur. Bu projenin asıl hedefi ortak sohbet ortamında çözüm önerileri getirme ve dolayısıyla onların kendi kendilerine mantıklı düşüncelerini teşvik etmektir.

Lipman aynı zamanda başarıyı ölçmek için bir takım testler geliştirmiştir. Lipman, bu çalışmanın sonucundan elde ettiği olumlu gelişmeler üzerine hayatını çocuk felsefesine adamaya karar vermiştir. Üniversitedeki görevini bırakarak 1974 yılında özel bir vakfın (Montclair State College bei New York) desteğiyle “Institut for the Advancement of Philosphy for Childern” adlı bir enstitü kurmuştur (Schreier 1994: 90).

Bu enstitüde yaptığı en önemli faaliyeti; sadece sözel olarak çocuklarla felsefe yapılmadığını, aynı zamanda çeşitli edebi türlerle (masal, hikâye, efsane, tiyatro), resimlerle, müzik ve sporla da felsefe yapılabileceğini göstermesidir (Martens 1994: 15).

Lipman aynı zamanda bu faaliyetler için gerekli olan yaş gruplarına ve konularına göre bir dizi öyküler yazmıştır. Bununla da kalmamış, öğretmenler için el kitapları geliştirmiştir. Bu kitaplarda öncelikle düşünsel ders işleme modellerine ve de felsefi açıdan zayıf olanlar için öyküde geçen temel düşünceler hakkında açıklamalara yer vermiştir.

Ayrıca o, ilkökul öğretmenlerine hizmetiçi gelişim kursları ve çeşitli konferanslar vermiştir. Bu vesileyle çocuklara mantıklı ve felsefi düşünme becerilerini kazandırabilecek (Reasoning skills) öğretmenlerin eğitsel becerilerini geliştirmesi amaçlanmıştır (Bkz.Lipman 1984a:39). Enstitünün yayın organı ise «Thinking. The Journal of Philosophy for Children» adlı dergidir. Bu dergide çok sayıda uygulama raporları ve ders raporları yer almıştır.

Dr. Thomas Jackson 80’li yıllarda bu metodu Prof. Ekkehard Martens ile birlikte bütün dünyaya tanıtmıştır.

b. Gareth B. Matthews metodu

Bu alanda Amerika’da ikinci önemli kişi ise Gareth B. Matthews’dır. Onun görüşleri de Lipman’ın görüşlerinden pek farklı değildir. Yalnız Matthew’in görüşüne katılmadığı noktalar vardır: Matthews, felsefeyi aynen müzik yapmak ve oyun oynamak gibi tamamen doğal bir aktivite olarak görme görüşüne katılmamıştır (Matthews 1995:11).

Lipman’dan ayrılan başka bir görüşü de; çocuk felsefesini sadece çocuklar için felsefe olarak anlamış olması ve de çocukların yaptıklarını “büyükler için felsefe” olarak da kabul etmesidir. O bunu, büyüklerle bir tutum kazandırmak ve bu tutumdan hareketle çocukların felsefi yaklaşımlarını veya düşüncelerini desteklemelerini sağlamak amacıyla yapmıştır. Bu vesileyle her iki gruba da (çocuklar ve büyüklerle) felsefe yapma tutumu kazandırılacağına inanmıştır.

Matthews öğrencilerine bazı sorunlarını çözebilmeleri için kendi çocukluklarına, yani kendi çocukluk düşüncelerine gitmelerini tavsiye etmiştir (reintroduce). Matthews bu vesileyle onlardan topladıkları çocuksu düşünceleri tartışmaya açarak üniversite öğrencilerini felsefenin içine sokmaya çalışmıştır.

c. Thomas E. Jackson metodu

Lipman'dan sonra çok sayıda düşünür ve eğitimci felsefe öğretimini savunmaya başlamıştır. Bunlardan birisi de "Dr.J" olarak anılan Dr. Thomas E. Jackson'dır. Dr. Jackson Metodu hakkında çok ayrıntılı bilgi yoktur. Ancak bazı eğitimciler ve filozoflar bu metod hakkında kısmi bilgiler vermişlerdir. Bunlardan birisi Doris Daurer'dir: Daurer "çocuklarla felsefe yapma" konusunda yazdığı eserinde Jackson-konsepti başlığı altında bir bölümü kaleme almıştır.

E. Jackson bilinen bazı metotlardan yararlanarak yeni metod geliştirmiştir. Jackson Metodu Hawaii'de uygulanmış ve çocuk felsefine daha ana sınıfında başlanmasını, daha sonra ilköğretim müfredatında yer almasını ve dolayısıyla düzenli olarak ders yapılmasını öngörmüştür (Bkz.Cıldır 2002).

Jackson çocuklarla felsefe yaparken bağımsız düşünce ve davranış geliştirmeye önem vermiştir. Jackson metodunun iki temel ilkesi çok önemlidir:

Hangi yaşta, kim, ne söylese söylesin küçümsemekten önemsenmelidir. Her düşünce serbestçe ifade edilebilmelidir.

Konuşan herkesin dinlenmesi ona bir haktır: Temel ihtiyaçlar (yeme, içme, oturma, kalkma, oynama) ve diğer zaruri ihtiyaçlar (tuvalet vs.) felsefe yapan kişiler tarafından değil, kendileri tarafından belirlenmelidir. Bu iki kural çocukların önemsenmesi ve önemsendiklerinin farkında olabilmeleri için son derece önemlidir. Mümkün olduğu kadar dışsal baskıları aza indirmek ve kendilerini ortaya koymalarını sağlamak gerekir. Grup inisiyatifi öne çıkartılmalıdır.

Daurer de bu temel ilkeleri benimsemiş ve çocukların düşünce ve davranışlarıyla kendilerinin önemsenip önemsenmediği veya bunların yalancı veya yapmacık bir özgürlük olarak verilir verilmediği hususunda sürekli olarak çevresindekileri test ettiklerini söylemiştir (Bkz. Freese 1996, 1996a, 1996b).

Çocuklarla felsefe yapmak için edebi metinlerden de yararlanabilir: önce çocuklarla birlikte bir öykü okunur, sonra sorular verilir (Lipman metodunda olduğu gibi önceden verilmez). Bu sorular metnin dışında düşündürmeye dayalı sorular da olabilir. Yalnız bu soruların her birinin mantıklı yani, felsefi birer cevabı olmalıdır.

Çocuğun kendi kendine davranış geliştirmesi, ancak ne yapacağı hususunda kararı kendisinin vermesiyle mümkündür. Böylece içerik veya bilgi açısından yönlendirmeye de engel olunmuş olur. Jackson metodunda çocuk filozoflarının temel felsefi ölçüleri göstermesi öngörülmüş; bu ölçülere, akıllı düşünürler için temel “alet kutusu” denmiştir.

Daurer, “çocuklarla felsefe yapma” konusunda yazdığı eserinde Jackson-konsepti başlığı altında yetilerin geliştirmesi ile ilgili aşağıdaki bilgilere yer vermiştir (Bkz. Daurer 1999:31).

1. Kişilik geliştiren yetiler:

- Çocukların ve gençlerin kendilerine güven duymaları,
- Nedenlere dayandırılabilen kendi düşüncelerini oluşturma,
- Oto kritik,
- Başkalarına karşı kendi görüşlerini savunabilme ve gerekirse, “Hayır” diyebilmek.

2. Sosyal yetiler:

- Tartışmaya hazır bulunuşluk,
- Hemcinsine karşı hoşgörü ve saygı,
- Başka görüşleri kabullenme,
- Dilsel ve iletişimsel yetiler,
- Yeti sorunu, çatışmayı ve eleştiriyi zenginlik olarak tanıma veya kabul etme.
- Demokratik anlayış,
- Farklı çözüm ve önerilere açık olma,
- “Biz” duygusunu yaşamak.

3. Mantıksal yetiler:

- Delillendirme gücü ve yetisi,
- Eleştirel ve mantıklı düşünce,
- Değerlendirme ve yargılama gücünü destekleme, geliştirme.

4. Felsefi düşünme yetileri:

Felsefi sohbetlerde felsefenin temel alanlarıyla (ahlak, varoluş, metafizik, din felsefesi, estetik, dil felsefesi, bilgi teorisi) ilgili olarak

çocuklar tarafından bilinen filozoflardan farklı olarak düşünebilmek veya düşünce geliştirmek.

2. İlk Kurumsal Uygulama Çalışması:

Resmî olarak ilk defa Avusturya'da 1982 yılında Amerikan modeli esas alınarak Dr. Daniela Camhy tarafından uygulama yapılmıştır; öncelikli olarak ilköğretim okullarında çocuklarla felsefe yapma veya felsefeyi çocuklara tanıtmaya çalışmaları yapılmıştır. Almanca dil derslerinde dilbilgisi yerine felsefe yapmak tercih edilmiştir. Çocuklara güncel hayatta fazla kullanmayacakları teorik bilgiler yüklemek yerine mantıklı düşünmeyi öğretme, sorun çözme yollarını ve kendi düşünceleri üzerinde düşünmeyi öğretme yolu seçilmiştir.

Temel hedefler:

- Dil ve düşünce gelişimini düzeltme.
- Yaratıcılığı geliştirme.
- Kişisel, sosyal ve sosyal kişilik gelişimini destekleme.
- Hoşgörü anlayışını geliştirme.

Bağımsız düşünmeyi gerçekleştirmek için (örn. delil getirme, sonuç çıkarma, planlama, şartları tanıma, sonuçları değerlendirme) kişilik gelişimini destekleme ve sosyal beceri ve yetileri geliştirme veya meleke haline getirme önem kazanmıştır.

a. İlk deneme okulu:

1984'den beri Avrupa çapında bazı deneme ilköğretim okullarında felsefe dersleri veya çocuklar için felsefe dersi sayesinde öğrencilerin düşünce ve kişilik gelişiminin desteklenmesi amacıyla araştırma projesi uygulanmıştır.

Avusturya'daki Hauptschule Markt Hartmannsdorf adındaki ilköğretim okulu bu projeye katılan ilk deneme okuludur. İki sınıftan oluşan öğrenciler haftada bir defa Almanca dersinde felsefe yapmaya teşvik edilmiştir. "Çocuklar için felsefe" uygulaması okulun görevlilerinden olmayan kişiler tarafından yapılmıştır. Yani bu kişiler öğretmen değil, alanında uzman kişilerdir.

Yalnız bundan kısa bir süre sonra artık okulun kendi Almanca öğretmenleri bu uygulamayı yapmaya başlamışlardır. Projeye katılmak zorunlu değildir, fakat yine de bu okulun öğretmenleri başta hizmetiçi eğitim olmak üzere bütün programlara gönüllü olarak katılmışlardır. Öğretmenlerin öncelikli olarak yapacakları görev, çocuklarla felsefi konuşmalar yapmaktır.

b. Felsefi konuşma nedir?

Çocuklarla felsefe yapılırken felsefi konuşma biçimi önemlidir. Bu konuya açıklık getirebilmek için konunun sınırını iyi çizmek gerekir. Bunu yapmak için de bazı soruları sorup cevaplarını vermek uygun olacaktır: Felsefi konuşmanın ön şartı nedir? Konuşmayla ne yapılmaktadır? Diğer konuşmalardan farkı nedir? Örneğin terapi (tedavi ve teskin) edici konuşmalardan farkı nedir?

Ön şartı;düşünce, fikir üretme, ortak akıl veya düşünme süreci için motivasyon oluşturma (çocukların ilgi, alaka ve merak gücünü artırma), ortak keşif, delil getirme ve arka planı sorgulamadır.

Felsefi konuşmalarda eş veya muhatap eşit konumda kabul edilir. Yani çocuklar öğrenci statüsünde değil, çocuk statüsünde ve herkese eşit uzaklıkta veya yakınlıkladırlar. Tabi ki böyle bir uygulamanın yerinin okul olması ve grubun da öğrenci olması bu eşitliği ne kadar sağlayabilir sorusu düşünülebilir. Ama yine de elden geldiği kadar aradaki mesafelerin kaldırılması, mekansal etkenlerin en aza indirgenmesi faydalı olacaktır.

Konuşma biçimi Sokrates'in diyalog biçiminde olacaktır. Buna aynı zamanda "Sokrates ironi," biçimi de denilebilir. Çocuğun öncelikle düşüncenin kaynağını bilmesi, bilmediklerinin farkına varması, kendini kontrol etmesi gerekir. İkinci aşamada ayrıntılı, yönlendirme sorularla doğru bilgiye ulaşma amaçlanır: Sokrates'e göre bu bilgi aslında insanın mahiyetinde gizli olarak vardır ve sorular yardımıyla gün ışığına çıkabilir. Sokrates konuşmalarındaki soruları çoğu zaman „evet – hayır“ cevabına göre sorar ve böylece daha etkili bilgilenmenin olacağını düşünür. Onun ironisi cevabı içinde olan sorulardır (Bkz.wikipedia.org). Yani programa katılanların düşünceleri çok iyi hazırlanan sorularla ortaya çıkarılabilir. Herkesin bu bakımdan kişisel bir sorumluluğu vardır ve buna karşı çıkamaz.

Bilindiği gibi felsefi sorular tereddütlerden doğar. Felsefe adeta sıkıntıdan kurtulma denemesidir. Felsefe bunları ortaya çıkarmaya ve telafi etmeye yarayan bir aracı gibidir. Felsefe konuşma, delil getirme yetisi kazanma, bağlantı kurma, bağlantıların arka planını sorgulama, çözüm yolları ve alternatif düşünce modelleri geliştirme, karar verebilme veya karar vermeyi öğrenme, kendi düşüncesi ifade etme, sözleri ve davranışları için sorumluluğu alabilme gibi birçok hususta yardımcı olmaktadır.

Bu konuşmalar veya karşılıklı diyaloglar sayesinde çocuklar günlük karşılaştıkları problemlere karşı farklı çözüm önerileri denemeleri yapmış olurlar. Çocuk kendi başına bağımsız düşünme, dili yerinde ve doğru kullanma, kendi düşüncelerini delillere dayanarak ifade etme hususunda kendilerine güvenirlerse, yanlış yönlendirmeye maruz kalmazlar. Böylece kendi irade ve akıllarını kendileri kullanırlar.

Tabii ki burada tam olarak kendilerine güven duymaları gerekmektedir. Bu vesileyle kendilerine değer verildiğini görecektir, kendilerine güveni daha da artacaktır. Çocuk kendisine inanır, güvenirse; medeni cesareti artmış olur.

c. Öğretmenler için yeni bir yük

Felsefe yapmak veya düşünsel içerikli konuşmalar yapmak öğretmen için yeni bir görevdir. Bunun için öğretmenler konu hakkında iyi bilgilenmeleri, çocuklarla felsefi konuşma yapabilecek bir konuma gelmeleri gerekmektedir. Bunu yaparken de ilgilerini bu yöne kaydırmaları, var olan bilgilerini güncelleştirmeleri, bunları konuyla bağdaştırmaları, çocuk merkezli çalışmalara önem vermeleri, şeffaf ve verimli konuşmalar yapmanın yollarını bilmeleri gereklidir. Dikkat etmeleri gereken başka bir husus da; doğrudan bilgi vermek yerine felsefi konuşmalarla bilgiyi özümsetmek, bilgi yollarını elde etmeyi içselleştirmektir. Ayrıca öğretmen kendi değer yargısını veya fikrî mülahazasını öğrenciye bildirmemesi gerekir. Onun görevi çocukların değer yargılarını oluşturmasına ve deneysel düşüncelerini geliştirmelerine fırsat vermek olacaktır. Felsefe içerikli metinlerle çalışma, eğitimcilerle felsefenin çeşitli alanlarıyla (ahlak, toplum, felsefe, mantık vs.) ilgili iyi bilgi sahibi olmayı ve her şeyden önce de yüksek bir sezgi, empati, algılama, hissetme ve alımlama gücüne sahip olmalarını gerektirmektedir.

Öğretmenler sürekli olarak büyük bir sabırla felsefi kaynak kitaplarıyla, konuyla ilgili diğer felsefi kaynaklarla ve de felsefe ve düşünce içeren çocuk ve gençlik edebiyatıyla, yani bu türde yazılmış kitap, öykü, roman ve metinlerle çok iyi bir şekilde ilgilenmeleri veya çalışmaları gerekmektedir. Bu tür faaliyetler öğreticilik açısından da öğrencilere son derece faydalıdır. Çocukların coşku, istek, arzu ve sevinçleri çok iyi kullanılmalıdır. Ve en büyük araç da bu tür doğal çocuk özellikleridir. Avusturya'daki okulda yapılan bir ankette çocukların 3/2 si bir saatlik uygulamayı az bulmuşlar ve programın süresinin ve sayısının artırılmasını istemişler ve hatta felsefe yapma konusunda talepleri artmıştır.

3. Diğer Çalışmalar

Berlin Freie Üniversitesinde eğitimci Profesör olan Hans-Ludwig Freese, 1984 yılında okul dışından öğrencilerden meydana gelen 8-10 kişilik felsefi konuşma grupları oluşturmuştur.

Hans-Ludwig Freese, çocuklara nasıl hitap edilmesi gerektiği bildiği ve onların seviyesine göre uygun bilgi verildiği takdirde çocukların birçoğunun felsefi konu, soru ve sorunlara ilgi duyacaklarını söylemiştir. Ona göre çocuğun bir takım yeti ve melekeleri okul tarafından zaafiyete uğratılmamalı, çünkü onlar, doğaları gereği yeni

olan her şeye açık, önyargısız, istekli ve meraklıdırlar (Bkz. Frese 1986).

Çocuklara görüşlerini söylemeleri veya geliştirmeleri için fırsat verilmelidir. Sürekli teşvik edilmeli ve bu doğrultuda yönlendirmelerde bulunulmalıdır. Çocuklar tartışmayı, atışmayı ve mücadeleciler bir münazarayı severler; bu tür konuşmalar onlara zevk verir. Onların bu özelliklerinden istifade edilebilir. Yalnız doğaları göz önünde bulundurulurken programlar yapılmalı ve uygulamalar kısa süreli olmalıdır. Çünkü onlar çabuk sıkılabilir, titizliği ve aşırı kurallı uygulamaları sevmezler, kendilerini pasifliğe mahkum eden sürekli teorik bilgilerden hoşlanmazlar.

Fantezi ve mizahın yanında felsefi metinlerin daha çok diyaloglardan oluşturulmasına dikkat edilmelidir. Bunlar kısa ve değişken olmalıdır. İçerik bakımından edebî ve felsefi olan metinlerdeki dil, aynı zamanda çocuğun bilişsel düzeyine de uygun olmalıdır. Çocuk düşünce ve felsefesini içeren kitapların çoğu çok çeşitlidir: Bunlar klasik, modern ve kültürlerarası konu, metinler ve malzemeler içermektedir (Bkz ayrıntı Çıldır 2002).

Aşağıdaki konular çocuk felsefesi için uygun olabilir:

a. Nesnel gerçeklik ve olgular:

İşe somut gerçekliklerle ilgili düşüncelerle başlanmalı ve öncelikle çok bilinen öykü kahramanlarıyla düşündürülmelidir (Yedi Cüceler, Külkedisi, Gülöver, Robinson Crouse veya diğer komik figürlerle). Daha sonra kendi gerçeklikleriyle ilgili sorular sorulabilir: Gerçekten dünya var mı? Yoksa dünya sadece senin düşüncende mi var? Görmediğimiz başka gerçeklikler var mıdır?

Freese, yöntem olarak bu konuda 44 adet basit deney tavsiye etmiştir. Bununla ilgili bazı sorular şunlar olabilir: Kaşıkla suya nasıl dalınır? Suyun içinde kaşık neden "eğri" görünür? Bunu nasıl açıklayabilirsiniz? Güneşin ışıkları aynaya yansır mı? Nasıl yansır? Ayna ısı verir mi? (Not: Bu tür sorular somut olgulardan soyut düşünmeye aracılık edebilir.) Yine çeşitli sıcaklıktaki sulara eller sokularak farklı ısı biçimleri algılanıp soyut kavramlar yaşatılabilir. Freese, bu tür deneylere felsefi sohbetlerin ilave edilmesini tavsiye etmektedir (Bkz Freese 1990).

b. Ben ve diğerleri

Ben kimim? Ben neyim? Bu beden benim bedenim mi? Beni ben yapan nedir? Düşüncelerim mi, duygularım mı, anılarım mıdır? Başkaları beni benden daha iyi tanır mı? İnsan kendi duygu, düşünce ve davranışları için ne kadar sorumludur?

Freese, özellikle çocukların ve gençlerin varoluşla ilgili konulara ve sorulara ilgi duyduklarını belirtmiştir. Bu tür sorular büyükleri de ilgilendirmekte ve özellikle çocukların ve gençlerin yaşam sevincini artırmaktadır.

Kaynak malzeme olarak masal, fabl, hikâyeler verilebilir; çünkü bunlarda değişim, başkalaşmalar, ruh değişimleri, çift yönlülük vs. konu edilebilmektedir.

c. Diğer varlıklar: Hayvan ve bitki

İnsanların dışında diğer varlıklarla ilgili temel bilgiler de önemlidir. Diğer canlıları (hayvan ve bitkileri) tanımak gerekir. İnsanlarla hayvanlar arasında çok yakın bağlantı vardır; Her ne kadar bazı modern teori ve düşünceler insan ve hayvan arasında katı ayırım yapsalar da; onlar birlikte yaşar ve birbirlerine muhtaçlardır. Çocukların hayvanlara ilgisi çok daha fazladır, onlarla samimi ilişkiler kurup sevgi bağlarını güçlendirebilirler.

Bu konuda şu sorular yol göstericidir: Canlılar ile cansızlar arasındaki fark nedir? Diğer canlıların aklı, mantığı var mıdır? Yoksa programlanmış olarak içgüdüleriyle mi hareket ederler? Hayvanlar hayal edebilirler mi? Yalan söyleyebilir mi?

Freese, çocukların bu tür soru ve konulara büyüklerde olduğu gibi dogmatik bakmadıklarını ve doğal fanteziyle baktıklarını ifade eder. Çocukların etrafındaki tabiatla ve diğer canlılarla ilişkileri çok önemlidir, düşünce alternatiflerine açık olmak gerekir, ancak dar ve ideolojik tespitlerden uzak tutmak da gerekir (Bkz. Age.)

d. Soyut ve manevi olgular

Soyut ve dinî kavramların içselleştirilmesi bakımından da çocuk felsefesi önemlidir. Dinî düşünce denilen bir gerçeğin çocuklara öğretilmesi gereklidir. Bu bağlamda felsefî çocuk ilahiyatı (teolojisi) konusu önem kazanmaktadır.

Çocukların dinî eğitiminde felsefenin kullanılmasının birçok bakımdan faydaları vardır: Öncelikle metodik olarak farklı ve çoğulcu bir yaklaşım tarzı gelecektir. Sonra dinî dil ve kavramların edinimi için faydalı olacaktır. Çok yönlü bakış açısı veya çok yönlü açıklama biçimleriyle dinî kavram ve imajların öğretilmesi çocuk bilincini geliştirmektedir. Somut olarak matematiksel mantık ve formüllerle anlaşılmayan soyut veya dinî gerçekleri ifade etmede semboller, imajlar, edebiyat ve sanattan yararlanabilir.

Özellikle dinî içerikli felsefî konuşmalar Allah, ahiret, ölüm, melek, zaman, sonsuzluk, maneviyat, akıl, ruh, ahlak, mutluluk gibi soyut dinî ve dünyevî göstergelerin anlaşılması açıklığa kavuşması

için son derece uygundur. Burada felsefenin argümanları ve metotları kullanılabilir. Bugün çocuklara dinî düşünceyi anlatan gerçekçi veya edebî eserler pozitif argümanları; felsefî açıklama ve akıl yürütme metotlarını kullanarak anlatmaktadırlar (Martens 1999: 110). Ülkemizde dinî düşünceyi pozitif delillerle anlatan çok sayıda çocuk kitapları vardır.

Manevî değerleri çocuklara anlatmak için rüyalar da iyi bir araç sayılır. Rüya sayesinde çocuklar gerçek âlemle soyut dünyalar arasında daha kolay bağlantı kurabilirler.

e. Bilgisayar

Bilgisayar artık çocukların dünyasında çok önemli bir yer tutmaktadır. Psikolog Shelly Turkle (1994) "Die Wunschmaschine" adlı kitabında bilgisayarın çocukların dünyasında bir teknik aletten daha başka bir şey olduğunu yazmıştır. Artık sanal gerçeklik vardır. Sanal hayat çocuklar için alternatif bir hayat biçimi olmaya başlamıştır. Çocukların eşya ile insan, gerçek ile sanal hayat arasındaki farkları iyi bilmeleri gerekmektedir. Çocuk felsefesinin bu konuda yapması gereken hususlar vardır. Çocuklar bilgisayar oyunları çeşitli fantastik kurgular sayesinde soyut düşünmeyi, hayal ve fantezi kurmayı öğrenirler.

Sonuç

Çalışmada çocuk felsefesi alanında bilimsel görüşlere ve eğitim alanındaki uygulamalara yer verilmiştir. Anlaşıldığı gibi çocuk felsefesi söyleminden daha çok çocuk ve felsefe bağlantısı ortaya çıkmaktadır. Bu kavram işlevsel olarak daha çok çocuklarla felsefe yapma, yani onlara düşünmenin yollarını felsefî söylem ve araçlarla öğretmeyi amaçlamaktadır. Dünyanın birçok ülkesinde çocuklarla felsefe yapma modelleri geliştirilmiş ve sistematik olarak uygulama denemeleri yapılmış ve başarılı sonuçlar alınmıştır. En önemli sonuç, felsefe sayesinde düşünsel zekâyı geliştirmeleri, uygulama modelleri sayesinde de duygusal zekâlarını geliştirmeleridir.

Ülkemizde Milli Eğitimin temel hedefleri arasında çocuklarımızın düşünsel yetilerini geliştirme yer almış ve müfredat programlarında da zikr edilmiştir, ancak sistematik uygulama yoktur. Bunun için öncelikle üniversitelerin eğitim ve ilahiyat fakültelerinde çocuk felsefesi öğretimi (didaktiği) ile ilgili bölümler açılmalı, daha sonra eğitim ve öğretim kurumlarında çocuk felsefesine yer verilmelidir.

İnsan yetiştirme düzeni ve eğitim sistemimiz ile ilgili sorunların başında çocuklarımızın bireysel özgürlüklerini kullanamaması bulunmaktadır. Bireysel özgürlüğü olmayan insanların düşünce üretmeleri mümkün değildir.

Ayrıca artık küresel bir dünyada yaşıyoruz. Beyin gücü ön plana çıkmıştır. Eğer bu dünyada iyi bir yerde mutlu bir şekilde yer almak istiyorsak çocuklarımızı akıl ve bilim ışığında yetiştirmemiz gerekecektir. Bu alışkanlık ise küçük yaşta öğretilir, yaşattırılır ve içselleştirilir. Aksi takdirde başkaları bizim yerimize düşünmeye devam edecek ve o zaman tarih tekerrürden başka bir şey olmayacaktır.

KAYNAKÇA:

- Brüning, Barbara: *Philosophieren mit sechs- bis achtjährigen Kindern in der ausserschulischen Erziehung*. Überlegungen zu einem handlungsorientierten Ansatz unter Berücksichtigung praktischer Erfahrung. Doktora, Hamburg 1985.
- Çıldır, Kadir: *Philosophieren mit Kindern*. Seminararbeit 07 Haziran 2002.
<http://www.hausarbeiten.de/faecher/hausarbeit/phz/23404.html>
- Daurer, Doris: *Staunen, Zweifeln und Betroffensein*. Mit Kindern Philosophieren, Weinheim, Basel 1999.
- Englhart, Stephan: *Modellen und Perspektiven der Kinderphilosophie*. Heinsberg 1997.
- Freese, Hans-Ludwig: *Kinder sind Philosophen*. Quadriga, Berlin 1990.
- Freese, Hans-Ludwig: *Abenteuer im Kopf*. Philosophische Gedankenexperimente, 2. Aufl. Weinheim, Berlin 1996b.
- Freese, Hans-Ludwig: *Gedankenreisen. Philosophische Texte für Jugendliche und Neugierige*. Hamburg 1996.
- Horster, Detlef: *Philosophieren mit Kindern*. Opladen 1992.
<http://de.wikipedia.org/wiki/M%E4eutik>
<http://www.kinderphilosophie.com/>
- Jaspers, Karl: *Einführung in die Philosophie*. München 1953.
- Karakaya, Zeki: "Çocuk Felsefesi ve Çocuk Edebiyatı" Ağustos- Eylül, Ankara 2005, Sayı:104-105, s. 338-351.
- Lipman, Matthew: "Über den philosophischen Stil von Kindern". In: Zeitschrift für Didaktik der Philosophie und Ethik, 6. Jg. (1984)
- Lipman, Matthew: "Über die Aktivitäten des IAPC ausserhalb der Vereinigten Staaten". çev. Barbara Brüning. In: Zeitschrift für Didaktik der Philosophie (ZDP), 6. Jg. (1984a).
- Martens, Ekkehard: *Philosophieren mit Kindern - zur Konzeption des Unterrichts*. <http://hbs.hh.schule.de/relphil/phil-100.html> (Stand 3.4.00)
- Martens, Ekkehard: "Philosophieren mit Kindern als Herzschlag (nicht nur) des Ethik-Unterrichts". Aus: Martens, Ekkehard; Schreier, Helmut (Hrsg.): *Philosophieren mit Schulkindern*. Philosophie und Ethik in der Grundschule und Sekundarstufe I, Heinsberg 1994.

- Martens, Ekkehard; Schreier, Helmut (Hrsg.): *Philosophieren mit Schulkindern*. Philosophie und Ethik in der Grundschule und Sekundarstufe I, Heinsberg 1994.
- Martens, Ekkehard: *Philosophieren mit Kindern. Eine Einführung in die Philosophie*. Stuttgart 1999.
- Matthews, Gareth B.: *Philosophische Gespräche mit Kindern*, Berlin 1989
- Matthews, Gareth B.: *Denkproben. Philosophische Ideen jüngerer Kinder*. Berlin 1991.
- Matthews, Gareth B.: *Denkproben. Philosophische Ideen jüngerer Kinder*, Berlin 1991
- Matthews, Gareth B.: "Piaget und die Kinderphilosophie". In: *Zeitschrift für Didaktik der Philosophie (ZDP)*, 13. Jg. (1991a)
- Matthews, Gareth B.: "Grundlagen des Philosophierens mit Kindern". In: *Zeitschrift für Ethik und Sozialwissenschaften*, 4. Jg. (1993a).
- Matthews, Gareth, B.: *Die Philosophie der Kindheit*. Wenn Kinder weiter denken als Erwachsene. Turkle, Sherry: Die Wunschmaschine Reinbek: 1994.
- Weinheim, Berlin 1995; engl.: *The Philosophy of Childhood*. Cambridge, Massachusetts, London u.a. 1994.
- Zoller, Eva: *Die kleinen Philosophen. Vom Umgang mit "schwierigen" Kinderfragen*. Zürich, Wiesbaden 1991.
- Zoller, Eva: *Philosophische Reise. Unterwegs mit Kindern auf der Suche nach Lebensfreude und Sinn*. Zürich 1998.